

قواعد عمومی

حقوق تجارت و معاملات بازرگانی

تألیف

دکتر مہراب داراب‌پور

دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

انتشارات جنگل

سرشناسه	داراب پور، مهرباب
عنوان قراردادی	ایران. قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	قواعد عمومی حقوق تجارت و معاملات بازرگانی / مهرباب داراب پور.
مشخصات نشر	تهران: جنگل، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۴۸۰ ص.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۹۸۱-۹۶۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
موضوع	حقوق تجارت
موضوع	بازرگانی بین المللی
موضوع	قانون تجارت (فقه)
رده بندی کنگره	۱۳۹۱ ق ۵۲/۳۹۴۳ K
رده بندی دیویی	۳۴۳/۰۸۷
شماره کتابشناسی ملی	۲۸۹۵۴۵۵

سجل
جنگل

عنوان کتاب: قواعد عمومی حقوق تجارت و معاملات بازرگانی

تألیف: دکتر مهرباب داراب پور

ناشر: انتشارات جنگل

ویراستار: دکتر فاطمه (نیلوفر) مرادی

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۱

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال با جلد نفیس

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۱-۹۶۱-۷

<http://www.junglepub.org>

[email:// Info@junglepub.org](mailto:Info@junglepub.org)

تلفن: ۰۶۶۴۸۲۸۳۰ - ۰۶۶۴۸۶۱۱۵ - ۰۲۱

۰۳۱۱ - ۰۳۲۰۵۰۶۷ - ۰۳۲۰۳۸۰۰ - ۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

مقدمه ناشر

دکتر مهرباب داراب‌پور، استاد حقوق دانشگاه شهید بهشتی، مؤلف نوآور کتاب‌های متعدد حقوق مدنی و تجاری، مصنف نوشته‌ها، مقالات ادبی و سروده‌های عارفانه، در این کتاب سعی کرده است تا با توجه به تجارب دوران پیچیده‌ی قضاوت و فعالیت گسترده در امر وکالت و تدریس در دانشگاه‌ها، مسائل عملی روز را که مورد نیاز وکلا، کارشناسان امور مالی، بازرگانی، حقوقی و مدیران شرکت‌ها می‌باشد در کتاب حاضر به صورت ساده، مختصر و مفید جمع‌آوری کرده و در لایه‌ای از مسائل اخلاقی دین‌شن و آیات و روایات در اختیار آنان قرار دهد.

بیشتر مسائل مهم حقوقی و بازرگانی که اشخاص حقیقی و حقوقی در عمل درگیر آن هستند، مثل مبانی بیابان معاملات داخلی و خارجی، شرکت‌های تجاری، اسناد تجاری، ورشکستگی تجار و تصفیه‌ی امور آنها، مسئولیت‌ها و راه‌های اثبات آن و طریقه حلّ و فصل دعاوی در دادگاه‌ها و مراجع داورى در این کتاب تشریح شده و می‌تواند منبع خوبی برای دانشجویان و کارگزاران امور تجاری و حقوقی به ویژه کارآموزان وکالت و قضاوت باشد.

این کتاب برای تدریس در دانشکده‌های علوم انسانی، تأیید دانشکده‌ی حقوق، مدیریت، بازرگانی، حسابداری و اقتصاد طراحی گردیده است. فشردگی همراه با بیان ساده‌ی آن موجب می‌شود که کتاب حاضر برای دانشجویان دانشگاه پیام‌نور به عنوان مختصر دروس حقوق چهارگانه‌ی تجارت، قابل استفاده باشد.

ناشر افتخار این را دارد که با ارائه‌ی کتاب‌های مفید، راه‌حل‌های ساده و عملی را به دست‌اندرکاران نشان دهد که البته اجر معنوی آن بر هر چیز دیگری برتری دارد.

فهرست مطالب

سر آغاز کلام

فصل نخست: اصول بنیادین معاملات در حقوق داخلی ۱

۱-۱- منابع حقوقی معاملات ۷

۱-۱-۱- قرآن کریم ۷

۱-۱-۲- سنت ۱۵

۱-۱-۳- اجماع ۱۸

۱-۱-۴- عقل ۱۸

۲-۱- منابع عرفی و قانونی معاملات داخلی ۱۹

۱-۲-۱- قوانین موضوعه ۲۰

۲-۲-۱- قواعد و مقررات عرفی ۲۰

۳-۲-۱- سایر قواعد و مقررات تکمیلی قانونی ۲۰

۳-۱- انعقاد، انواع و آثار قراردادهای ۲۰

۱-۳-۱- لوازم تشکیل قراردادهای ۲۰

۲-۳-۱- انواع قراردادهای ۲۲

۳-۳-۱- آثار قرارداد (تعهد و مسئولیت) ۲۵

۴-۱- سایر مسئولیت‌های غیر قراردادی ۲۹

۵-۱- قراردادهای مرتبط با امور بازرگانی ۳۰

۶-۱- معاملات تجاری واسطه‌ای داخلی ۳۲

۱-۶-۱- قرارداد وکالت ۳۳

۲-۶-۱- دلالی ۳۴

۳-۶-۱- حق‌العمل کاری ۳۶

۴-۶-۱- قائم‌مقام تجاری ۳۷

۷-۱- تجارت الکترونیک ۳۹

فصل دوم: اصول بنیادین معاملات بازرگانی بین‌المللی ۴۳

۱-۲- منابع حقوق بازرگانی بین‌المللی ۵۰

۱-۱-۲- کنوانسیون‌ها ۵۰

- ۵۱-۲-۱-۲- رویه تجاری بین‌المللی..... ۵۱
- ۵۲-۳-۱-۲- حقوق عرفی بازرگانی..... ۵۲
- ۵۳-۲- انواع معاملات بازرگانی بین‌المللی..... ۵۳
- ۵۴-۱-۲-۲- اصول کلی حاکم بر قراردادهای تجاری بین‌المللی..... ۵۴
- ۵۶-۲-۲- قراردادهای خرید و فروش بین‌المللی..... ۵۶
- ۵۷- کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا..... ۵۷
- ۸۶-۳- قراردادهای حمل و نقل..... ۸۶
- ۸۷-۱-۲-۲- حمل و نقل دریایی..... ۸۷
- ۸۹-۲-۲- حمل و نقل جاده‌ای و ریلی..... ۸۹
- ۹۱-۳-۲-۲- حمل و نقل هوایی..... ۹۱
- فصل سوم: حقوق بنیادی انسانی مؤثر در معاملات بازرگانی..... ۹۳**
- ۹۶-۱-۳- اثر دین و دیانت در جهت‌دهی صحیح و متفکرانه‌ی تجارت..... ۹۶
- ۱۰۳-۲-۳- گستردگی حقوق در تمامی جوانب زندگی..... ۱۰۳
- ۱۰۵-۳-۳- وابستگی روابط مردم در جامعه و تأثیر آن بر معاملات بازرگانی..... ۱۰۵
- ۱۰۷-۴-۳- اثر مراعات حقوق بشر بر معاملات بازرگانی..... ۱۰۷
- ۱۱۷-۵-۳- اثر حکومت‌های دیکتاتوری بر معاملات بازرگانی..... ۱۱۷
- ۱۱۹-۶-۳- اثر تسلط نظامیان بر منابع اقتصادی و امور بازرگانی..... ۱۱۹
- ۱۲۰-۷-۳- سیاست‌های مراجع اقتصادی جهانی و اثر آن در معاملات بازرگانی..... ۱۲۰
- ۱۲۱-۸-۳- روابط بین‌المللی دولت‌ها و تأثیر آن در معاملات بازرگانی..... ۱۲۱
- فصل چهارم: شخصیت‌های حقوقی..... ۱۲۵**
- ۱۲۸-۱-۴- فلسفه‌ی به وجود آمدن شخصیت حقوقی..... ۱۲۸
- ۱۲۹-۲-۴- شرکت‌های بدون شخصیت حقوقی و خطرات آن..... ۱۲۹
- ۱۳۱-۳-۴- شرکت‌های تجاری واجد شخصیت حقوقی مستقل..... ۱۳۱
- ۱۳۴-۴-۴- جایگاه قانونی شخصیت حقوقی..... ۱۳۴
- ۱۳۵-۵-۴- انواع اشخاص حقوقی..... ۱۳۵
- ۱۳۶- الف- کلیه‌ی شرکت‌های تجاری..... ۱۳۶
- ۱۳۶- ب- تشکیلات و مؤسسات غیرتجاری..... ۱۳۶
- ۱۴۰- پ- مؤسسات و تشکیلات دولتی..... ۱۴۰

۱۴۰	ت- مؤسسات و تشکيلات مردمی
۱۴۱	ث- موقوفات
۱۴۱	۴-۶- انواع شرکت‌های تجاری
۱۴۲	تشکیل شرکت و ایجاد حقوق و تکالیف
۱۴۵	فصل پنجم: شرکت‌های تجاری
۱۴۹	۵-۱- شرکت‌های سهامی
۱۵۰	۵-۱-۱- مراحل تشکیل شرکت‌های سهامی
۱۵۲	۵-۱-۲- سهام و موضوعات آن
۱۵۴	۵-۱-۳- اوراق قرضه و مشارکت
۱۵۵	۵-۱-۴- ارکان شرکت‌های سهامی
۱۶۳	۵-۱-۵- وضعیت قراردادهای مدیران با شرکت
۱۶۶	۵-۱-۶- افزایش و کاهش در سرمایه‌ی شرکت‌های سهامی
۱۶۸	۵-۱-۷- تقسیم سود شرکت‌های سهامی
۱۷۰	۵-۱-۸- انحلال شرکت‌های سهامی
۱۷۲	۵-۲- شرکت با مسئولیت محدود
۱۷۳	۵-۲-۱- زمان تشکیل شرکت با مسئولیت محدود
۱۷۳	۵-۲-۲- ماهیت شرکت با مسئولیت محدود
۱۷۴	۵-۲-۳- تصمیم‌گیری در شرکت‌های با مسئولیت محدود
۱۷۵	۵-۲-۴- نحوه‌ی اداره شرکت‌های با مسئولیت محدود
۱۷۶	۵-۲-۵- انحلال شرکت با مسئولیت محدود
۱۷۷	۵-۳- شرکت تضامنی
۱۸۱	۵-۴- شرکت مختلط غیر سهامی
۱۸۳	۵-۵- شرکت مختلط سهامی
۱۸۴	۵-۶- شرکت نسبی
۱۸۷	فصل ششم: تعاونی‌ها
۱۹۰	۶-۱- وجه تمایز تعاونی‌ها از شرکت‌های تجاری محض
۱۹۲	۶-۲- اصول بنیادی حقوق تعاون
۱۹۴	۶-۳- تعاون در قوانین و مقررات داخلی

۱۹۷	۴-۶- تعاونی در قانون تجارت و اصلاحات بعدی
۱۹۸	۵-۶- الگوی اساسنامه‌های تعاونی در ایران
۱۹۸	الف- کلیات
۲۰۱	ب- عضویت
۲۰۵	پ- ارکان شرکت
۲۱۷	ت- مقررات مالی و مسائل متفرقه
۲۲۳	فصل هفتم: اسناد تجاری، برات و سفته
۲۲۶	۱-۷- برات
۲۲۷	۱-۱-۷- شرایط شکلی اعتبار برات
۲۲۸	۲-۱-۷- ضمانت اجرای عدم رعایت شرایط شکلی برات
۲۲۸	۳-۱-۷- قبولی برات
۲۲۹	۴-۱-۷- آثار قبول برات
۲۲۹	۵-۱-۷- نکول برات
۲۳۰	۶-۱-۷- آثار نکول برات
۲۳۰	۷-۱-۷- ظهرو نویسی برات
۲۳۱	۸-۱-۷- مسئولیت در صورت عدم پرداخت وجه برات
۲۳۵	۹-۱-۷- ضمانت در اسناد تجاری
۲۳۶	۲-۷- سفته
۲۳۷	۱-۲-۷- مندرجات سفته
۲۳۹	۲-۲-۷- مسائل مرتبط با سفته
۲۴۱	فصل هشتم: اسناد تجاری، چک و مسائل آن
۲۴۴	۱-۸- صورت چک
۲۴۵	۲-۸- مواردی که باید در چک قید شود
۲۴۷	۳-۸- ماهیت حقوقی چک
۲۴۸	۴-۸- وضعیت چک‌های وعده‌دار و چک‌های سفید امضا
۲۴۹	۵-۸- ضرورت محل چک
۲۵۱	۶-۸- انواع چک
۲۵۶	۷-۸- شروط استفاده از مزایای تجاری چک

۸-۷-۱- مهلت‌های قانونی برای مسؤولیت ظهن‌نویس‌ها و ضامنین ظهن‌نویس‌ها.....	۲۵۶
۸-۷-۲- مهلت قانونی اقامه‌ی دعوی حقوقی.....	۲۵۸
۸-۷-۳- اقامه‌ی دعوی کیفری در موعد قانونی.....	۲۶۰
۸-۷-۴- مهلت مربوط به مرور زمان چک.....	۲۶۳
۸-۸- راه‌های انتقال چک به دیگران.....	۲۶۳
۸-۹- مقررات راجع به مفقود شدن چک.....	۲۶۵
۸-۱۰- ضمانت اجرای صدور چک بلامحل.....	۲۷۱
۸-۱۰-۱- ضمانت اجرای کیفری چک بلامحل.....	۲۷۱
۸-۱۰-۲- ضمانت اجرای حقوقی چک بلامحل.....	۲۷۹
۸-۱۱- صدور چک به وکالت یا نمایندگی.....	۲۸۴
فصل نهم: ورشکستگی بازرگانان.....	۲۸۹
۹-۱- شرایط ضروری جهت تحقق ورشکستگی.....	۲۹۲
۹-۱-۱- تاجر بودن شخص ورشکسته.....	۲۹۲
۹-۱-۲- توقف از پرداخت دیون.....	۲۹۳
۹-۲- مدعیان ورشکستگی.....	۲۹۴
۹-۲-۱- شخص تاجر «حقیقی یا حقوقی».....	۲۹۴
۹-۲-۲- طلبکار.....	۲۹۴
۹-۲-۳- دادستان.....	۲۹۴
۹-۳- ماهیت حکم ورشکستگی.....	۲۹۵
۹-۴- آثار حکم ورشکستگی تاجر.....	۲۹۶
۹-۴-۱- منع مداخله‌ی تاجر ورشکسته در اموال.....	۲۹۶
۹-۴-۲- تعلیق دعاوی له و علیه تاجر ورشکسته.....	۲۹۷
۹-۴-۳- حال شدن دیون تاجر ورشکسته.....	۲۹۸
۹-۴-۴- عدم امکان مطالبه‌ی خسارت تأخیر تأدیه پس از توقف.....	۲۹۹
۹-۵- وضعیت حقوقی معاملات تاجر ورشکسته.....	۳۰۰
۹-۵-۱- دوره‌ی نخست، معاملات قبل از تاریخ توقف.....	۳۰۰
۹-۵-۲- دوره‌ی دوم، از زمان تاریخ توقف تا صدور حکم ورشکستگی.....	۳۰۱
۹-۵-۳- دوره‌ی سوم، دوره بعد از صدور حکم ورشکستگی.....	۳۰۳
۹-۶- انواع ورشکستگی.....	۳۰۳

به نام آن که از گل گل برآرد
شمیم گیتی از سنبل برآرد
به لبند ملیح غنچه‌ی گل
فغان و ناله‌ی بلبل برآرد

سر آغاز کلام

سپاس ویژه ایزد یکتاست، چون او تنها حقیقت است و جز او حقیقتی نیست. همه در مقابل او مجازی‌اند، هر چند در مقابل دیگران واقعیتی انکارناپذیر باشند. جهان، یک مجموعه‌ی به هم پیوسته‌ی مجازی است و روابط حقوقی و اجتماعی نیز یک‌سری قواعد و مقررات اعتباری است. در جهان، هر حرکتی بر حرکت دیگر تأثیرگذار است. از نظر مادی، جهان مجازی با حرکت، واقعیت پیدا کرده است. اگر حرکت نباشد، جهان وجود واقعی نعل را نخواهد داشت. این جهان آنقدر منظم آفریده شده است که حرکت پر یک پروانه و نحوه و زمان و سرعت حرکت آن بر کل جهان تأثیر می‌گذارد. فیزیکدانان، جهان را ذراتی در حرکت و دوران و چرخش می‌بینند، عرفا و حکما آن حرکت را به فیض تعبیر می‌کنند که اگر یک لحظه آن فیض برداشته شود، دنیا از بین می‌رود؛ گویا که نبوده است و سرایندگان تعبیر رقص عاشقانه را برای این حرکت به کار می‌برند. آن حرکت، فیزیکی و این فیض الهی همان است که در رقص دلنشین عاشقانه‌ی شعرای عارف جلوه می‌کند.

رفتار و حرکات و حتی بینش موجودات، در ایجاد، بقا و گسترش قواعد و مقررات اعتباری بین مردم با یکدیگر و انسان‌ها با موجودات (اعم از جاندار و بی‌جان) تأثیرگذار است. جهان‌بینی و ایدئولوژی اشخاص است که تعیین‌کننده‌ی جهات حرکات انسانی است. یک دست تکان دادن عاشقانه‌ی عارف، آشوب در دل قواعد و مقررات انسانی به پا می‌کند. یک فکر شخص نابکار، قتل عام مردم جهان را به تصور عشق به معشوقه‌ی ازلی تجویز می‌کند و فکری دیگر بذر عشق،

مساوات، آزادی، دوستی، مهربانی و زندگی مسالمت‌آمیز در دل مردم می‌پاشد. البته، بدیهی است که این افکار با هم تفاوت دارند:

میان ماه من تا ماه گسردون تفاوت از زمین تا آسمان است

به طور طبیعی، اصول و مقررات دینی و غیر دینی تأثیر مثبت یا منفی شگرفی در روابط بازرگانی خواهد داشت و حتی اشاعه یا ترویج خرافات هم بی‌تأثیر در رکود یا پیشرفت اقتصادی نخواهد بود. به همین منوال، حکومت‌های حاکم بر جامعه، بر حقوق و اقتصاد و سایر روابط اجتماعی تأثیر می‌گذارند، حقوق را گسترش می‌دهند، اقتصاد را رونق می‌بخشند یا آن‌ها را از هم می‌پاشند. حاکمی خود رأی که خود را فرهمخت می‌داند، چنان دمار از روزگار مردم و اقتصاد یک کشور درمی‌آورد که ده‌ها سال آن را به عقب می‌راند و امیدها را به ناامیدی دگرگون می‌کند. در عوض، حاکم عادل منصوب و منتخب مستقیم یا غیرمستقیم ملت که برای مدتی محدود انتخاب شده و هم غم خود را در این مدت، صرف ارائه خدمات می‌کند و قانوناً در مقابل آنان پاسخگوست، امید و عشق می‌آفریند و اگر کشور را گلستان نکند، درخت سایه‌دار خوشی برای آنان می‌کارد تا همگان در سایه‌ی آن به زندگی مسالمت‌آمیز و بدون خصومت ادامه دهند.

قوای مختلف قانون‌گذاری، قضاوت و اجرایی - که به قوای مقننه، قضائیه و اجرائیه شهرت دارند - نیز همین اثر را بر تجارت و بازرگانی و اقتصاد و روابط اجتماعی خواهند گذاشت. اگر خوب کار کنند، بازرگانی، در کنار امور دیگر توسعه می‌یابد و یا باب آن مسدود می‌شود.

قانون‌گذار بی‌اختیاری که می‌خواهد قواعد و مقررات حاکم بر روابط کنونی انسان را از قدما کشف کند و قاضی مطیع قانون خشکی که می‌خواهد بر اساس آن اصول و مبانی، برای خوش کردن دل حاکم، قضاوت کند و مجری‌ای که چنان رأی مبتنی بر آن مقررات را به اجرا درمی‌آورد، دردها و وسایل نامطلوبی هستند

که جان و روح جامعه را هدف گرفته‌اند و کسانی که در مقابل آن‌ها هستند در حکم دارو و درمان و شفا شمرده می‌شوند. قانون‌گذار آگاه، قاضی عادل و مجری زمان‌شناس، موجب پیشرفت بازرگانی و توسعه در کشور می‌شوند. پس، سیستم باید درست کار کند تا نتیجه‌ی درست حاصل شود. اگر عضوی از این نظام، ناهمگون باشد و ساز ناسازگاری بزند، در اقتصاد و تجارت و مدیریت و به ویژه در حقوق، رخنه ایجاد خواهد شد و سدّ اعتماد مردم می‌شکند و روابط منقلب می‌شود و آرامش جامعه از بین می‌رود و در تجارت و بازرگانی خلل وارد می‌آورد.

قانون داخلی برخی از کشورها مربوط به سده‌های گذشته است که حاکمان خودشیفته تصوّر می‌کنند که بهتر از آن آفریده نشده است و اصولاً اندیشه و تعمّق و تدبّر مبنایی برای جهانی‌سازی قوانین مورد توافق را مخالفت با ناموس خلقت می‌دانند. این امر نیز باعث خلل در معاملات بازرگانی می‌شود. حکام مذکور، تصویب قواعد و مقرّرات حقوقی تعیین‌کننده‌ی حقوق بازرگانی و یا حتی الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی را مخالف با مبنای حکمرانی خود می‌دانند و در تنظیم نظام تضمین‌کننده‌ی این حقوق نیز هیچ همکاری نمی‌کنند.

هرگاه قوای متفکّر پشت پرده‌ی قوای سه‌گانه، که دانشگاه‌ها و مراکز فکری و جهان‌بینی می‌باشند، در جهت‌دهی آن قوا با تعمّق و تدبّر همکاری کنند، وضع نامطلوب موجود، به وضعی مورد پسند و مطلوب تبدیل خواهد شد. حقوق انسان‌ها، حقوقی پیوسته است و نمی‌توان یکی را از دیگری به طور کامل جدا کرد. برای مثال، بازرگانان و تجّار و دست‌اندرکاران امور اقتصادی و شرکت‌های تجاری بیش از هر شخص دیگری نیازمند اصول پایه‌ای حقوق بشر می‌باشند. اصل ضرورت رعایت حیثیت و منزلت انسانی و حمایت از آن در مقابل جرایم علیه بشریت، اصل امنیت حقوقی اشخاص، اصل آزادی، اصل برابری و

اصل برادری در جامعه‌ی بازرگانان نیز رونق به وجود می‌آورد. تضمین این حقوق از طریق ایجاد مؤسسات و سندیکاهاى تجارى و حتى احزاب سیاسى صورت می‌پذیرد اما اگر ممنوعیت در ایجاد یا فعالیت این‌گونه مؤسسات یا سندیکاها ایجاد شود، بازرگانی لطمه می‌بیند و باید پذیرفت که تضمینات حکومتی و حمایت‌های داخلی و بین‌المللی نیز برای رونق بازرگانی ضروری است.

حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مربوط به کار از جمله آزادی کار و اشتغال و تأمین و بیمه‌های اجتماعی می‌تواند اثرات مثبت یا منفی بر روابط بازرگانی بگذارد. به طور کلی می‌توان گفت که همه‌ی موضوعات و مقولات حقوق بشری، در بازرگانی تأثیر خواهند داشت. اگر امنیت باشد بازرگانی قوام نمی‌پذیرد، تضمین‌های حکومتی و قضایی برای بقای امنیت حقوقی لازم است. نباید انتظار داشت در جامعه‌ای که امنیت حقوقی نباشد، بازرگانی رونق یابد به همین منوال، نباید انتظار داشت که در جامعه‌ای که آزادی عقیده و بیان نباشد و چاق تکفیر بر بالای سر انسان‌ها و برای کوبیدن افکارشان بلند است، امنیت تجاری وجود داشته باشد. اگر مطبوعات فقط مطالب ناصواب حکومتی را بیان کنند و وضعیت اقتصادی کشور را به نحو دیگری جلوه دهد، برای مدتی مردم عامی را، که اکثریت جامعه را تشکیل می‌دهند، گمراه خواهد کرد، ولی دروغ‌های مطبوعاتی، کمتر تجار خارجی را ترغیب به معامله و سرمایه‌گذاری در کشور می‌کند و ناامنی اقتصادی را دوچندان می‌سازد. اگر رادیو و تلویزیون جامعه در دست یک فرد یا گروه باشد، نیز باعث ناامنی‌های بزرگ حقوقی و اقتصادی خواهد شد، چون مردم و به ویژه بازرگانان و سرمایه‌گذاران حتی حرف‌های کاملاً صحیح و درست آن‌ها را حمل بر اکاذیب دولتی می‌نمایند. این ناامنی‌ها باعث خلل در امور بازرگانی می‌شود. البته، عدم وجود آزادی‌های گروهی و احزاب، مخرب‌تر از فقدان آزادی‌های فردی است که اثر سوء بیشتری بر بازرگانی داخلی و خارجی می‌گذارد.

هرگاه حکومت، مستبد و مادام‌العمر باشد، همیشه یک یا چند گروه فشار وابسته به خود را در آستین می‌پرورد، تا اندیشمندان بزرگ را مرعوب و اجتماعات مردمی را منکوب و سندیکا‌های اقتصادی را مغلوب کند. گروه‌های فشار و سایل خوبی برای حکومت‌های دیکتاتوری در کوتاه‌مدت هستند، اما همین گروه‌ها با گسترده‌تر شدن و روی گرداندن از حکومت با همکاری مردم، در نهایت بساط حکومت را جمع می‌کنند، مشروط بر این که قبل از اقدامات آنان منهدم نشده و از بین نروند. حکومت‌های توتالیته، قبل از هر کس نسبت به از بین بردن گروه فشار قبلی و ایجاد گروه فشار جدید مبادرت می‌ورزند. این اقدامات در مورد معاملات بازرگانی نه تنها هیچ اثری به جز تخریب و ضرر به ارمغان نمی‌آورد، بلکه عدالت را نابود می‌کند و انگیزه‌های اجتماعی و اقتصادی را از بین می‌برد و جامعه را سخت افسرده و راکد و کسل می‌کند.

قوانین مرتبط با پناهندگان و سهولت ورود و خروج آنان به کشور و عملکردهای اقتصادی آن‌ها هم می‌تواند بر روابط کار و هم بر روابط اجتماعی اثرات مفید یا سوئی بر جای بگذارد.

بالاخر از همه‌ی موارد فوق، قوانین و مقرراتی است که برای تنظیم روابط تجاری توسط دولت تنظیم می‌شود تا خلأ روابط تجار در روابط بازرگانی را پر کند. قوانین گذشته برای روابط قدیمی مؤثر و مفید بوده‌اند، لیکن به‌طور قطع، جوابگوی مسائل تجاری و بازرگانی امروزی نخواهند بود.

در این کتاب، خلاصه‌ای از مسائل حقوقی و تجاری مبتنی به درز جامعه، که هم‌اکنون نیز جاری و ساری می‌باشد، جمع‌آوری شده است. نباید انتظار داشت که در کتابی که برای تبیین وضع موجود برای مدیران و اقتصاددانان و شرکت‌های تجاری و وکلای آن‌هاست، از دید انتقادی به قواعد و مقررات نگاه شود و از زیر ذره‌بین تجزیه و تحلیل حقوقی گذرانده شود. با این توصیف، عمده‌ترین مسائلی

که حقوقدانان درگیر آن هستند همان‌هایی است که در دوازده فصل آتی آمده است. بازرگانان (اعم از حقیقی و حقوقی)، مشاوران امور بازرگانی و مالی و حسابداران و اقتصاددانان و به‌ویژه مدیران باید از شمای از این حقوق آگاه بوده، تا راه درست را بهتر ببینند.

قبل از هر چیز در فصل نخست و دوم، اصول پایه‌ای و بنیادی معاملات داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم از مخاطرات بازرگانی و اثرات نامطلوب ناپایدار انگاشتن حقوق انسانی و تأثیرات اقدامات مجامع و سازمان‌ها و دولت‌ها بر بازرگانی و تجارت بحث و گفتگو شده است. پس از بیان فلسفه و جایگاه و انواع اشخاص حقوقی در فصل چهارم، شرکت‌های تجاری ششگانه و تأسیس و اداره و انحلال آن‌ها در فصل پنجم بررسی شده است. هرچند قانون تجارت با اصلاحات بعدی، تعاونی‌ها را جزء هفتمین نوع از شرکت‌های تجاری آورده، لیکن از آنجا که غرض و مقصود اصلی از تعاونی‌ها انس گرفتن قلب‌ها و ایجاد آرامش اجتماعی و انسانی است، شرکت‌های تعاونی در فصلی جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است. آنگاه راجع به سه نوع از اسناد اصلی تجاری، یعنی برات و سفته و چک پژوهش شده است. دو نوع سند اولیه‌ی مذکور در فصل هفتم و چک هم در فصل هشتم به تفصیل تشریح شده است. به علت نیاز به اطلاع از ورشکستگی و تصفیه‌ی امور آن، این دو موضوع در دو فصل بعدی مورد بحث و گفتگو قرار گرفته است. همچنین با توجه به این نکته که تجار، وکلا، کارشناسان بازرگانی و امور مالی و به‌ویژه مدیران باید بدانند که چه اسناد و مدارکی در مواقع معاملات و رفع اختلافات لازم و ضروری است که آن‌ها را تحصیل یا نگهداری کنند و یا ارائه دهند و در کجا مسئولیت ایجاد می‌شود و چگونه این تعهدات مرتفع می‌گردد، برای این امر مهم فصل دهم تحت عنوان «مسئولیت‌ها و راه‌های اثبات آن در مراجع قانونی» به رشته‌ی تحریر درآمده که

در واقع همان ادله‌ی اثبات دعوی است که حقوقدانان در جزئیات آن، شرح و بسط مطولی داده‌اند. در آخرین فصل کتاب به حلّ و فصل اختلافات پرداخته شده است که برای همه‌ی حقوقدانان، اقتصاددانان، بازرگانان و مدیران، دانستن کلیات آن ضروری و حیاتی است.

برای این که خواننده به منابع دیگری هم که موافق یا مخالف نظریات نگارنده‌ی این کتاب می‌باشند، دسترسی داشته باشد، در زیرنویس اوایل هر فصل به برخی از کتاب‌های مرتبط با موضوع ارجاع داده شده است.

در این نوشتار معیار تفاسیر و اظهارنظرها بر اساس قاعده عدالت و انصاف، حسن نیت و بُرد-بُرد برای جامعه و طرفین معاملات می‌باشد. قواعد عام تا حدی مورد اتباع قرار گرفته که اصل چارچوب عدالت را منکوب نکنند و قواعد خاص تا جایی مورد حمایت بوده‌اند که منجر به ستم و اجحاف نگردند. محور دین انسان‌مدار، عدالت است. صحت و سقم عقاید و ایدئولوژی‌ها هم بر اساس معیار عدالت سنجیده شده است. به عبارت دیگر، کرامت انسانی و عدالت، معیار صحت و سقم قواعد، افکار و ایده‌ها در این نوشته بوده و می‌باشند.

برای تسهیل در فهم بیشتر مطالب کتاب توصیه می‌شود، خواننده یک بار قوانین و مقررات مربوط به هر فصل را که بدان اشاره شده است، مرور کند. البته، این توصیه برای کارآموزان وکالت و قضاوت فایده و کاربرد بیشتری دارد.

تشکر ویژه در این کتاب مخصوص جناب آقای دکتر مهدی صاحبی قاضی عالی‌رتبه کشور و جناب آقای محمد داراب‌پور و سرکار خانم مریم داراب‌پور کارشناسان ارشد دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی است که همراه با دیگران از نظریات ارزشمند حقوقی آنان بهره‌های فراوان برده‌ام.

الحمد لله رب العالمین

مهراب داراب‌پور